

Viltriika randområden

Skötselråd för övergångszoner

Mera livskraft

I de här anvisningarna presenteras olika metoder med vilka övergångszoner kan skötas så att vilt- och djurstammarna blir livskraftiga och biodiversiteten främjas. Markägaren beslutar själv om han eller hon vill följa råden och verksamheten grundar sig på frivillighet.

Med övergångszon avses den zon som finns mellan två olika ekosystem. I zonen hittas drag från vardera ekosystemen. Övergångszonen är i regel rikare i biodiversitet än de enskilda ekosystem som gränsar till den, eftersom djurfauan och växtfloran består av arter från båda ekosystemen. Exempel på övergångszoner är området mellan skog och myr och randområdena mellan åker och skog samt skogar som gränsar till vattendrag.

Övergångszonerna beaktas inte alltid inom ett normalt ekonomiskogsbruk. Zonerna har en viktig betydelse för biodiversiteten och som skogshönsfåglarnas livsmiljöer. De borde därför få en särskild uppmärksamhet vid skogsvårdsåtgärder. I zonerna finns livsviktigt skydd och föda för områdets skogshöns. Viltet söker skydd i den mångsidiga busk- och markvegetationen i övergångszonerna och trädbeståndets variation i täthet och storlek gynnar viltet. Randområdena är också rika på insekter och risvegetation, speciellt blåbärsris som är en viktig näringskälla för viltet.

Med rätt vård av övergångszonerna kan man uppnå stor nytta för viltet och andra organismer med rätt små kostnader. Genom att följa anvisningarna styrs skogsvården mot en viltvänlig riktning samtidigt som vatten- och landskapsvården främjas och ett flertal andra organismers livsmiljö förbättras och skogens mångbruk främjas. Skötseln av övergångszoner kan också minska risken för stormskador

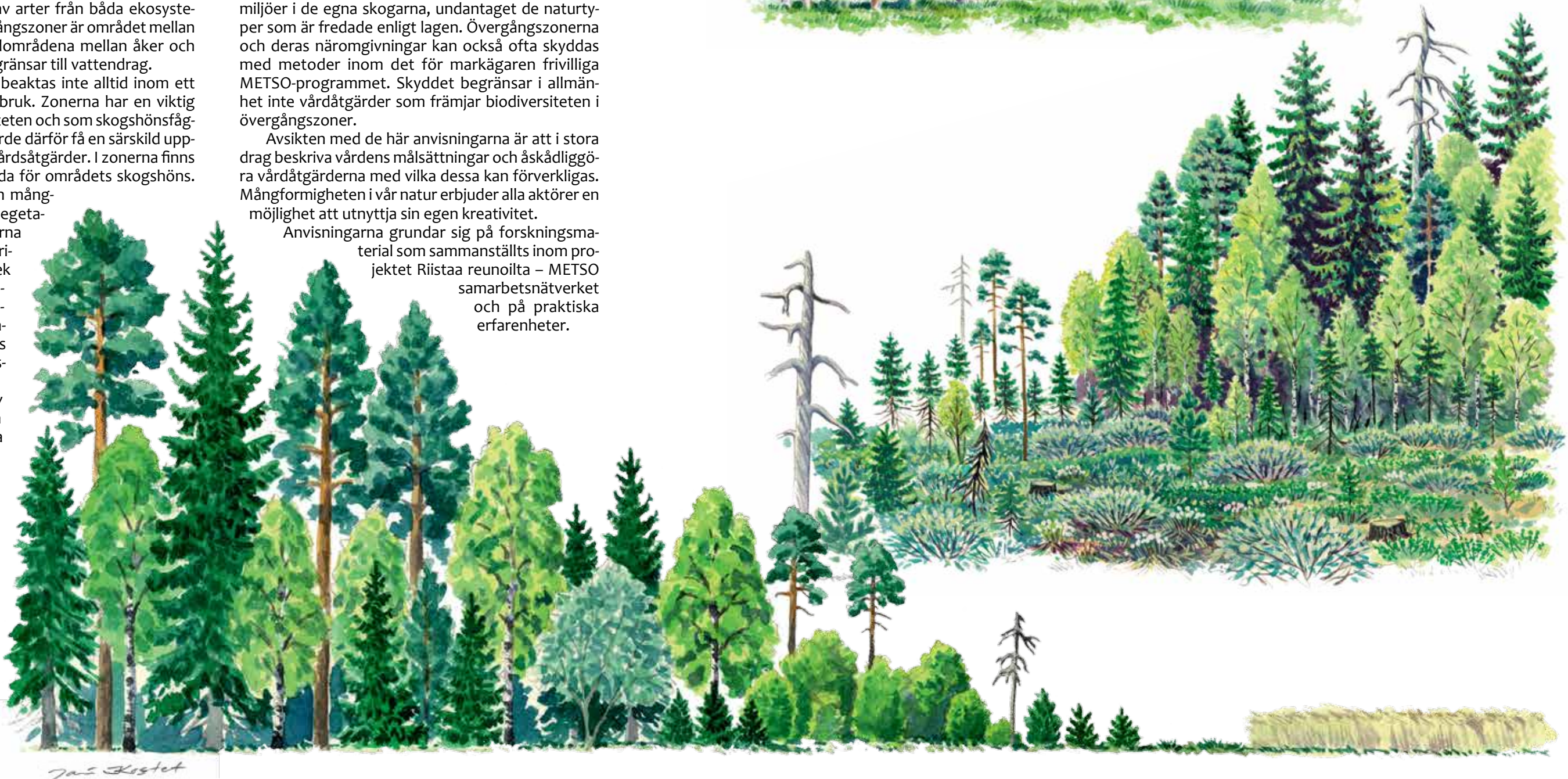
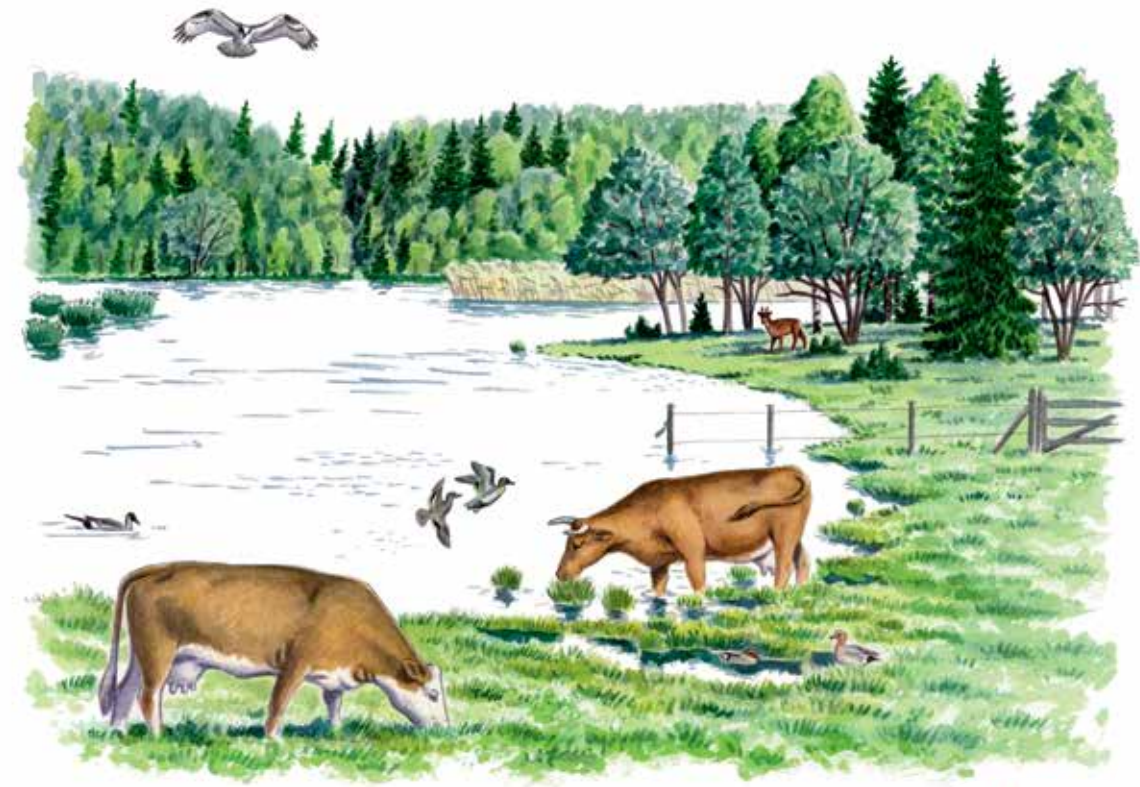
och främja åkrarnas upptorkning och förbättra skördens mognande längs åkerkanterna.

Det är ändamålsenligt att sammankoppla skötseln av övergångszonerna med skogsvården. Anvisningarna borde beaktas i alla skeden av skogsvården från plantskogsvård till slutavverkning och markberedning, även vid skogsvårdsåtgärder i olikåldriga skogar. Det finns många olika slag av övergångszoner. I de här anvisningarna för man fram allmänna anvisningar som lämpar sig för alla platser samt noggrannare skötselrekommendationer för vården av vissa typer av övergångszoner.

Skogsägaren är i en nyckelposition gällande vården av övergångszoner. Han eller hon har rätt att besluta hur man beaktar viltet och andra arters livsmiljöer i de egna skogarna, undantaget de naturtyper som är fredade enligt lagen. Övergångszonerna och deras näromgivningar kan också ofta skyddas med metoder inom det för markägaren frivilliga METSO-programmet. Skyddet begränsar i allmänhet inte vårdåtgärder som främjar biodiversiteten i övergångszoner.

Avsikten med de här anvisningarna är att i stora drag beskriva vårdens målsättningar och åskådliggöra vårdåtgärderna med vilka dessa kan förverkligas. Mångformigheten i vår natur erbjuder alla aktörer en möjlighet att utnyttja sin egen kreativitet.

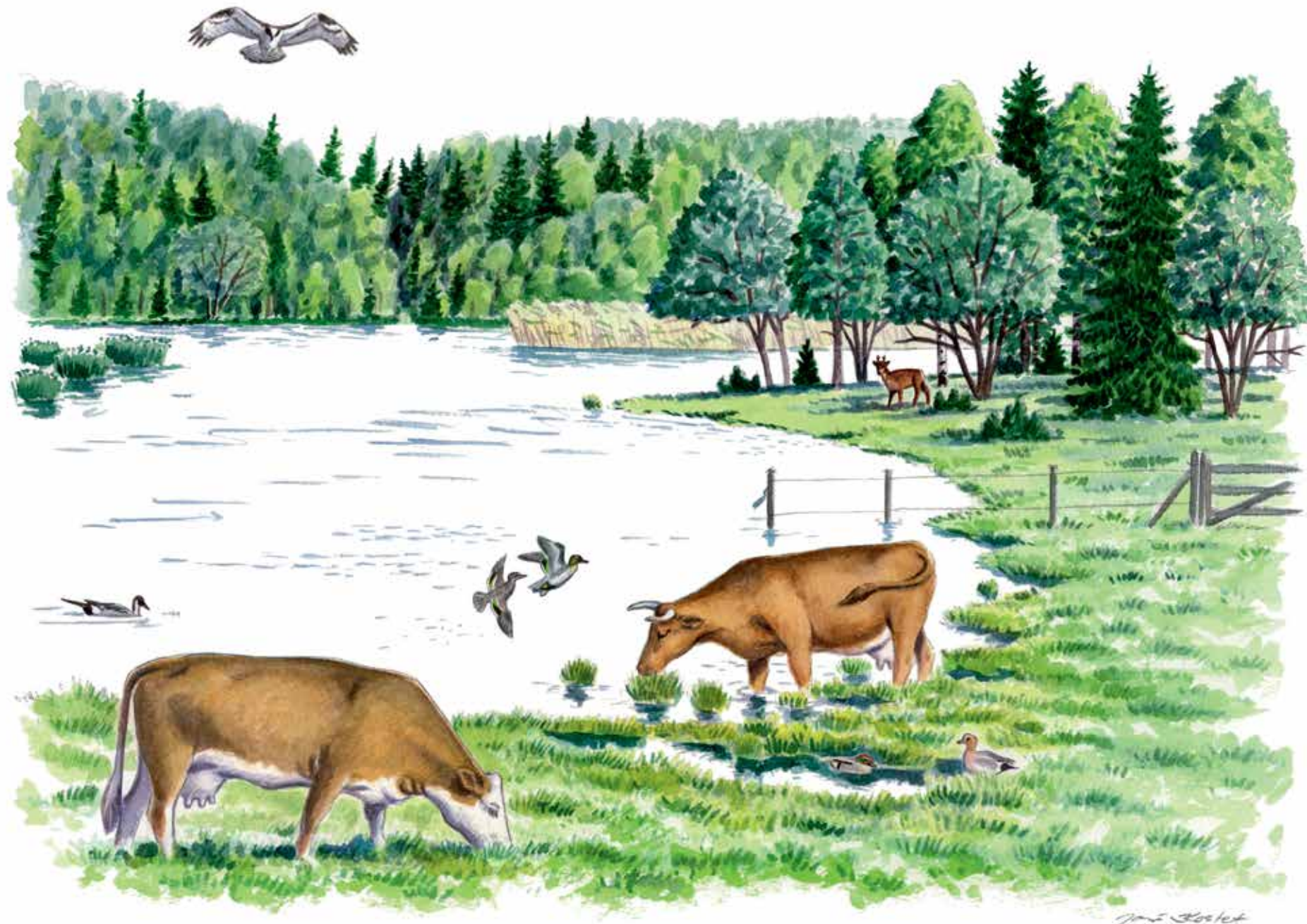
Anvisningarna grundar sig på forskningsmaterial som sammanställts inom projektet Riistaa reunoilta – METSO samarbetsnätverket och på praktiska erfarenheter.

Ett mångformigt landskap för viltet

Många viltarter finner skydd mot köld, hunger och rovdjur i ett mångformigt skogslandskap. Här finns mångsidig ris- och undervegetation som erbjuder skydd och föda, blandskog, trädbestånd med variation i täthet och storlek samt lämpligt med kontrollerat ovårdade miljöer. Livsmiljöer som är värdefulla för viltet är ofta mångformiga till sina karaktärsdrag och artrikedom.

Arbetet med att förbättra livsmiljöerna och öka biodiversiteten i ekonomiskogar är långsiktigt. Resultaten av arbetet sträcker sig till tiotals år framöver. Med tanke på viltet är det speciellt viktigt att verka på ett stort område. Det är viktigt att det finns tillgång till tillräckligt med lämpliga livsmiljöer både inom närmiljön och också på skogens landskapsnivå.

ALLT LJUS PÅ BLÅBÄRET

Blåbäret är den överlägset viktigaste växten för många viltarter så som skogshönsfåglarna och hjortdjuren. Om det enhetliga blåbärsriset försvinner är det främst skogshönsfåglarnas kullar som blir lidande. Skogshönsfåglarna behöver under sina första veckor av uppväxten de insekter som finns i blåbärsriset som sin föda. Blåbärets blommor, blad och bär är viktig föda för skogshönsfåglar i alla åldrar.

Täcket av blåbärsris rase-
ras efter en slutavverkning. Markberedning och stubbrytning bryter av blåbärets jordstam, med vilken blåbäret i huvudsak sprids. Med möjligast lätt markberedning kan inverkan på blåbärsriset minimeras.

Det mest effektiva sättet att bevara riset är att avstå från slutavverkning på de områden där det finns rikligt med ris och genom att sköta gallringarna i tid. Gallringar hämtar in ljus till fältskiktet och riset mår bra. Blåbärsriset kan främjas till exempel genom olikåldrig skogsodling och genom att man är återhållsam med markberedning. Olikåldrig skogsodling lämpar sig för de växtplatser där beståndet kan förnyas från underväxten utan markberedning.

Ett skikt bestående av fält och buskar som ger rikligt med skydd och täthetsvariationer.

Allmänna anvisningar för vård av övergångszoner

Vid skötseln av övergångszoner kan man ofta kombinera många av skogsägarens olika mål för skogsinnehavet. Skogsvården kan planeras så att olika viltarters livsmiljöer förbättras, biodiversiteten ökar, landskapet blir mera mångskiftande, vattenvården effektiveras, stormskadorna minskar och odlingen av åkrar underlättas.

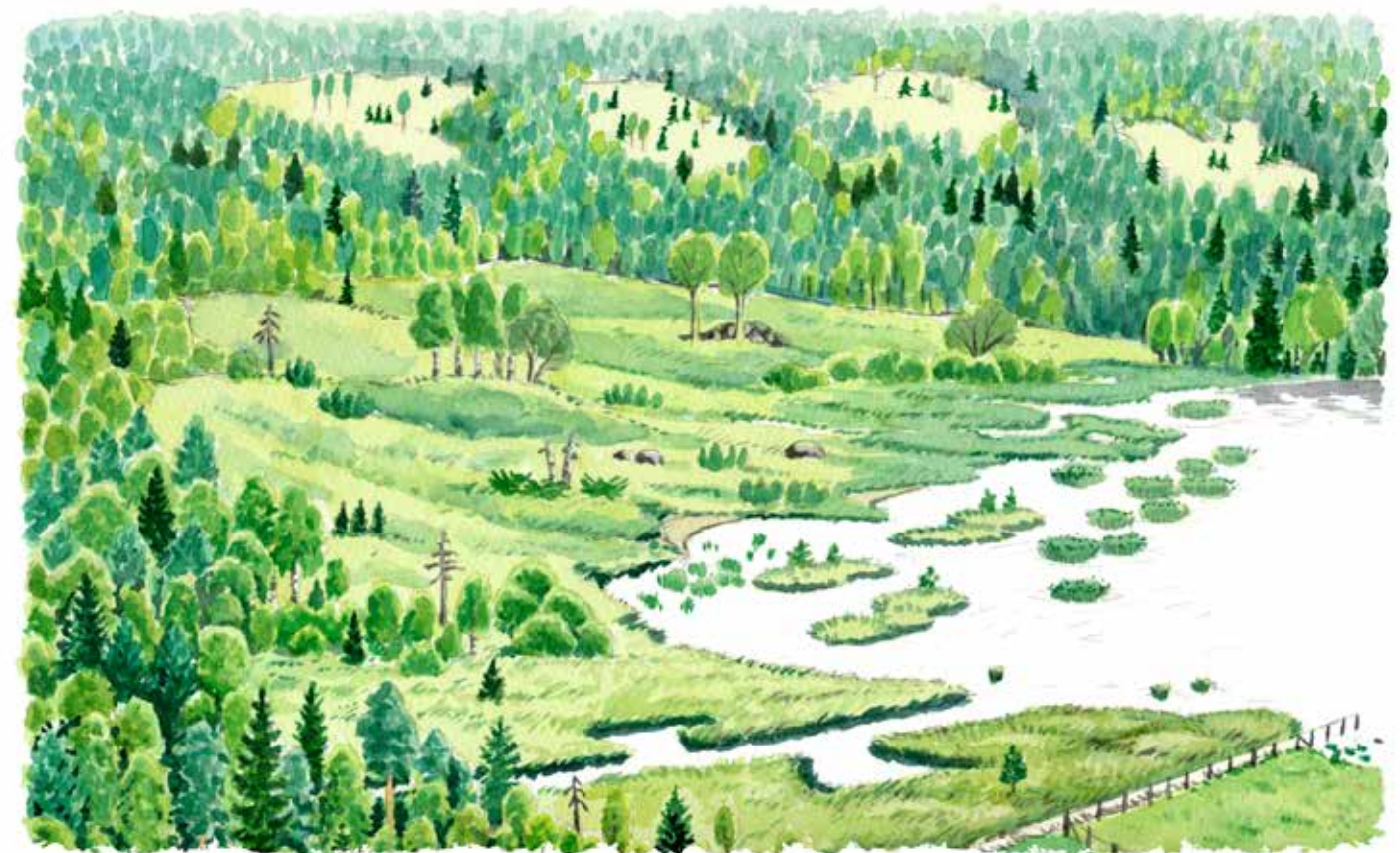
Biodiversiteten i de olika övergångszonerna uppstår som en samverkan av olika fysikaliska och biologiska miljöfaktorer. Åtgärdsförslagen kan tillämpas i praktiken utgående från platsens naturliga egenskaper, områdets historia och markägarens egna målsättningar för markanvändningen.

ÅTGÄRDSFÖRSLAG:

- para de övergångszoner som har bevarats i naturligt tillstånd och sträva till att återställa förändrade övergångszoner mot ett naturenligt tillstånd. I övergångszoner kring myrar strävar man till att nå ett tillstånd av fortlöpande trädbeklädda övergångszoner. I närheten av vattendrag strävar man antingen till en skuggig skogslivsmiljö (små vattendrag, trädbeklädda stränder) eller mot en halvöppen strandängslivsmiljö. Längs åkerkanterna strävar man till att göra miljön mer öppen än vad den skulle vara i naturligt tillstånd.
- Målet med skötselåtgärderna i övergångszonerna är att upprätthålla skydd och föda för viltet och andra arter.
- Platsens naturliga vattenhushållning tryggas och vårdåtgärderna ska inte vara schablonmässiga.
- I zonen skapas ett mångformigt trädbestånd som består av flera träds slag, trädindivider av olika storlek och ålder, tätare och glesare fläckar samt död ved.
- Öka de strukturella växlingarna med en mosaik av öppna och skyddade fläckar.
- Spara riset där det växer blåbär till exempel genom att lämna naturvårdsträden på figuren där risväxten är riklig. Undvik markberedning och stubbrytning på ställen där det växer rikligt med ris.
- Plockhuggning, gallringar som utförs vid rätt tidpunkt och insamling av hyggesrester främjar blåbärrisets livskraft.
- Överväg att hålla övergångszonen fortlöpande trädbeklädd genom att välja ett odlingsätt med olikåldriga bestånd.
- Placera grupper av naturvårdsträd som bevaras permanent på övergångszonen. Plocka genom blädningshygge de värdefullaste träden från zonen och lämna ekonomiskt mindre värdefulla stammar som – tjäders födotallar, aspar, alar, björkar, videbuskar, sälgar, krokiga och skadade träd.

AVVERKNINGSANVISNINGAR FÖR ÖVERGÅNGSZONER

- Sträva till att planera behandlingen av övergångszonens träd- och buskbestånd under barmarkstid då variationen i vegetationen och växtplatsegenskaperna är tydligt synliga.
- Förverkliga avverkningen då marken är frusen eller torr och bärig.
- Undvik att köra med maskiner på övergångszonen, speciellt på mjuka myrmarker.
- Märk ut övergångszonen till en egen skogsbruksfigur om den är tillräckligt stor (>0,3ha) och beakta den i skogsbruksplanen. När skogsvårdsåtgärderna inleds är det bra att märka ut övergångszonen med band eller mera bestående märken i terrängen.
- Meddela i anmälan om användning av skog att hygget är en specialavverkning med ett speciellt mål och speciella egenskaper.
- Avverkningssätt som lämpar sig speciellt för övergångszoner är krongallring och plockningshuggning.
- Beakta också fuktiga dälдер inom stämpningen, de är värdefulla för viltet och borde sparas i samband med skogsvårdsåtgärder.
- Utför åtgärderna i regel utanför häcknings- och uppfödningstiden (15.4 – 31.7).
- Sköt om platsens fortsatta regelbundna vård.

Så här gynnar du viltet

Förbise inte riset – blåbäret är den viktigaste växten för många viltarter.

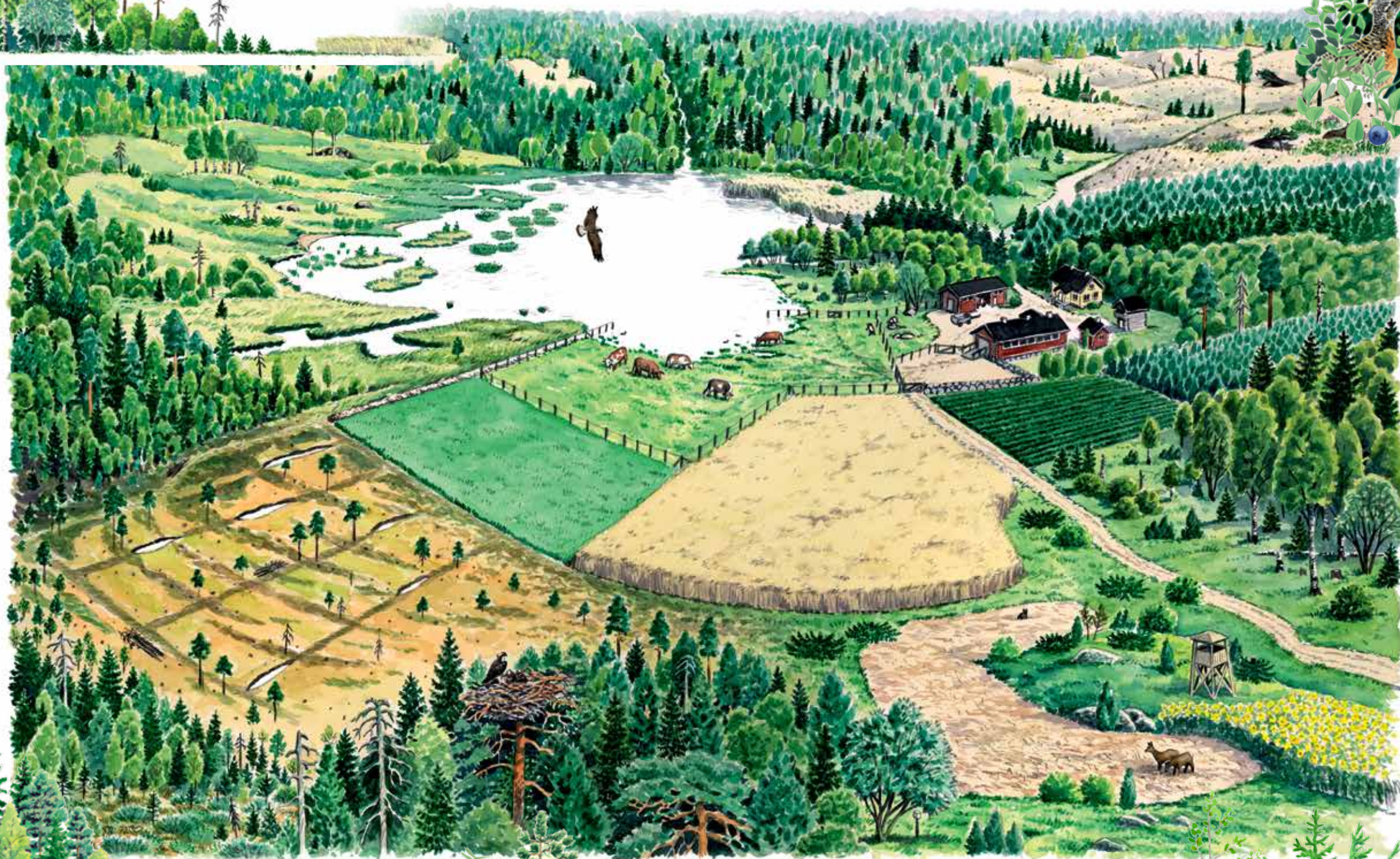
I skogsbrynet övergår trädbeståndet gradvis i skog.

I laggen är målet ett kontinuerligt trädbestånd i naturtillstånd.

Ett rikt fältskikt, lövträd och variationer i trädbeståndets täthet och storlek.

Variationsrika strandzoner med öppna, halvöppna och skogbevuxna stränder berikar floran och faunan.

Genom att gynna undervegetation och buskar skapar vi gömslen för djuren.

Övergångszonen mellan skog och myr är livsviktig för skogshönsens kycklingar

Mångsidig nytta med restaurering av myrar som har låg skogsekonomisk avkastning

Övergångszonen mellan myr och skog samt kärr och skog är nyckelbiotoper för skogshönsens kullar och de vuxna skogshönsfåg-larna. Där växer vanligtvis rikligt med blåbär och mängden insekter per ytkvadratmeter är flerfaldig i jämförelse med moskogar. Övergångszonerna och kärren har i stor utsträckning dikats ut för skogsbruk. Förhållandena i övergångszonen mellan skog och myr kan förbättras genom att inte istandsättningsdika utan istället återställa vattenhushållningen och behålla övergångszonen trädbeklädd vid avverkningar. Övergångszonerna mellan myr och skog är betydelsefulla och speciella objekt som upprätthåller naturens mångfald. På de här områdena fogas myrarnas och de omkringliggande skogarnas vattenhushållning ihop.

MYRARNAS KANTZONER

- Spara de övergångszoner som bevarats i naturliknande tillstånd.
- Skapa en målbild av en övergångszon i naturliknande tillstånd och sträva till att återställa förändrade objekt mot ett naturligt tillstånd. Återställ den naturliga vattenhushållningen mellan myr och skogskant om det är möjligt. Öka växlingarna i trädbeståndets och buskskiktets storlek, täthet samt artrikedom. Beakta också variationen i storlek och artsammansättning som beror på växtplatsegenskaperna och sträva till en så naturlig övergångszon som möjligt.
- I den öppnare övergångszonen mellan myr och den mera trädbeklädda kantzonen strävar man till att få till stånd en gradvis övergång där trädbeståndets storlek växer när man går från myren mot mineraljorden. På mineraljordar är målet med skogsvården en ständigt trädbeklädd skog med blandskogsbestånd.
- Ett ökat skydd och främjande av den till buds stående födan till exempel genom att föredra underväxt och buskar (enar, vide, bärande träd och buskar, toppade granar). I utkanten av det öppna området är det speciellt viktigt att spara lågväxt skydd för viltet.
- Spara riset; speciellt blåbärs- men också lingonriset, odon- och kråkbärssnår. Placera naturvårdsträden på ställen med riklig risväxtlighet. Undvik istandsättningsdikningar, gödsling och stubbrytning.
- Spara gamla trädindivider, hålträd, rovfåglarnas boträd, granar med riklig skägglavsväxt, aspar, sälgar, alar, torrfuror och markträd. Koncentrera naturvårdsträd till övergångszonen för att trygga kontinuiteten av gamla trädindivider och död ved.
- Undvik att söndra markytan i övergångszonen och undvik att köra så att det uppstår körsador. Gör vid behov tvärsgående stickvägar in i övergångszonen.
- Spara trädbestånd på en varierande bred zon på mineralmarken speciellt om gränsen mellan myr och skog är skarp.
- Spara och skapa omväxlande breda skyddszoner på 5-50 meter, till och med bredare, eftersom de naturliga övergångszonerna kan vara till och med hundratal meter breda.
- Lämna vid istandsättningsdikningar utfallet mot momarken orensat. Överväg om det överhuvudtaget är nödvändigt att istandsätta diket i övergångszonen eller om man kunde lämna det orört och dra det nya diket aningen längre bort. På det här sättet kan övergångszonens vattenhushållning återställas och trädbeståndet kring diket sparas.
- Skogsbruksmässigt lågproducerande dikade myrar lönar det sig att återställa. Ofta räcker det med att täppa till dikena. Hugg det trädbestånd som uppstått som en följd av dikningen och lämna de stammar som verkar vara ursprungliga martallar. Dikena kan däm-mas upp med det material man får från dikesrenen och dikesbotten kan fyllas med virke (dock så att en täckdikningseffekt undviks).

Från skogen mot fältet

– en kornbod för viltet

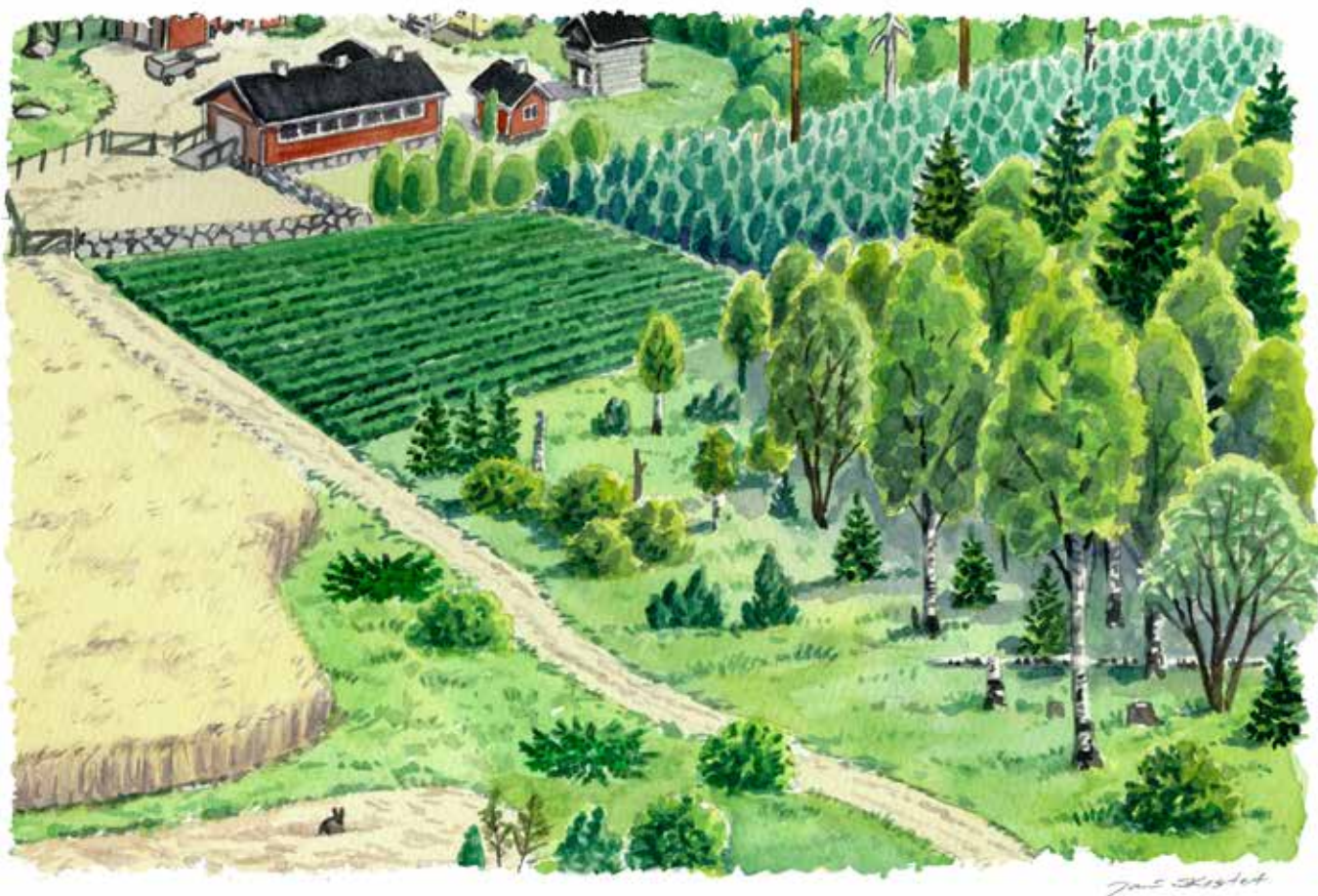
Längs åkerkanterna finns många olika slags övergångszoner – från öppna ängslika till halvöppna och slutna hagmarker och flerskiktade kantzoner. Öppna och trädbeklädda naturtyper som formas av traditionellt bete kallas för vårdbiotoper. Bete och slåtter har under tidens gång format trädbeståndet och ängsöppningarna mosaiklika samtidigt som det har uppstått idealiska förhållanden för växter och insekter som gynnas av ljus, värme och öppna miljöer. Många områden har beskogats och till följd av detta har övergångszonerna blivit smalare, ängsöppningarna har vuxit

igen och artrikedomen har utarmats och förändrats så att den allt mer liknar den i skogen.

Vid vården av de här objekten är det viktigt att bevara och framhäva sådana värdefulla karaktärsdrag som ger ett mervärde för viltet, landskapsbilden och naturens mångfald som till exempel lundarter. Artrikedomen av träd och växter i övergångszonerna mellan åkrar och skog skapar biodiversitet i lantbrukslandskapet. Övergångszonerna erbjuder en mångsidig livsmiljö för många viltarter, fåglar, ängsväxter och rovdjur som livnär sig på nyttoväxternas skadedjur samt för pollinerande och nektarsamlade insekter såsom fjärilar och bin.

Beroende på målsättningen kan man sträva efter tre olika strukturer: 1) öppna ängskanter, 2) halvöppna hagmarkslika övergångszoner eller 3) en trädbeklädd övergångszon.

En busk- och lövträdsrik övergångszon från ekonomiskogen mot åkern förbättrar luftcirkulationen och ökar ljusmängden längs åkerkanterna. Åkern torkar upp snabbare på våren och efter regn. Åtgärden förbättrar odlingsbarheten och försnabbar skördens mognande.

Lågväxande buskar, enar och toppade granar längs med åkerkanterna erbjuder skydd för viltet.

ÅKRARNAS KANTZONER

●●● Övergångszonen mellan åker och skog varierar i regel i bredd mellan 5 – 30 meter beroende på åkerns och omgivningens egenskaper så som väderstreck, trädbeståndets höjd och terrängens utformning.

●●● Betona halvöppenhet, en mosaiklikhet och ett tillräckligt skydd för viltet i vården. Växtblandningen ska bestå av både åker- och skogsarter och bildar ett mångsidigt utbud av födoväxter.

●●● Skydd skapas genom att vid skogsvårdsåtgärder spara buskar, enar och lövträd. Gynna lågväxta arter vid åkerkanten. Ett allt mer flerskiktat träd och buskskikt skapas från åkern mot skogen. Barrträd som skuggar åkerväxterna avlägsnas.

●●● Spara vid behov bredgrenade granar som skydd och grupper av granar och skapa vid behov skydd genom att toppa granar. Även skyddsplanteringar kan komma på fråga. Man kan också lämna en hög med hyggesrester som skydd och boplats, gärna på en stor sten eller stubbe.

●●● Spara arter som är bärande eller producerar nötter som föda för fåglar och däggdjur. Rönn, hägg, brakved, ek och hasselbuske är exempel på dylika. Sly av lövträd erbjuder också föda för hjorddjur och slyet kan också minska hjorddjursskadorna i ekonomiskogarna. Spara alltid död ved och gamla markträd. Man kan också

öka mängden död ved som är nyttig för många arter genom att lämna kvar en del av de fällda stora träden på marken.

●●● Friställ enskilda ståtliga trädindivider, speciellt ädla lövträd men också aspar, sälgar, grovgrenade björkar och tallar som är värdefulla för biodiversiteten, så att de står glest utan konkurrens från andra träd i en halvöppen odlingsställning.

●●● Se till att markskiktets näringsväxter så som blåbär, smultron och olika ängsväxter mår bra.

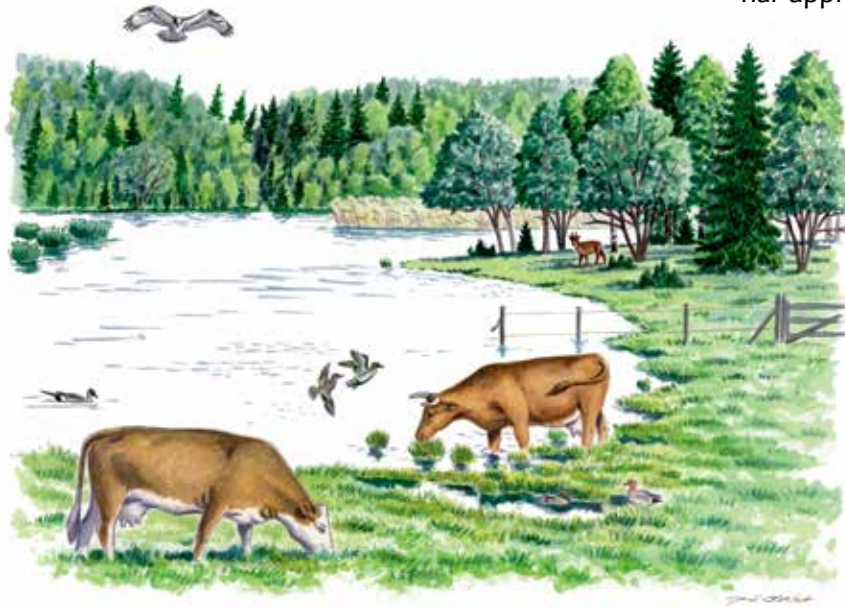
●●● Skapa öppna ängsfläckar som gynnar både många ängs- och vallväxter, dagfjärilar samt hjorddjur, fälthöns och fältharar. Öppna stenrösen och stenmurar samt lador skapar en omväxlande mikromiljö för insekter, kräldjur och fåglar. Öppenhet är viktigt för att öka solljuset och värmen på solexponerade åkerkanter. Det kan vara nyttigt att söndra markytan och synliggöra sandmarken på solexponerade ställen.

●●● Övergångszonen kan också utvidgas så att man sår en viltåkerkant som erbjuder föda och skydd på åkersidan.

●●● Undvik att sprida bekämpningsmedel och gödsel på övergångszonen.

●●● Hyggen längs åkerkanten kan göras som plockhuggning från åkersidan. För att upprätthålla strukturen i en halvöppen övergångszon måste man upprepa gallringar och röjningar i trädbeståndet och buskskiktet.

Invid vattendragen blomstrar biodiversiteten

Övergångszoner som gränsar till vattendrag är artrika livsmiljöer. Vid vården av dem gäller det att göra överväganden från fall till fall och vattenvården är viktigt att minnas. En öppen strandäng är en del av ett bra fågelvatten eftersom den erbjuder viktiga häckningsplatser och områden med föda för många and- och vadarfåglar. Efterhand som betet på strandängarna har upphört har de tidigare öppna stränderna vuxit igen och beskogsats. För att upprätthålla biodiversiteten i naturliga och byggda våtmarker krävs fortlöpande vårdåtgärder. Den effektiva dikningen av skogarna har minskat förekomsten av små vattendrag och det finns allt färre övergångszoner i anslutning till dem. Återställning och aktiv vård av säsongvåtmarker, fuktiga dälдер och övergångszoner längs åstränder främjar viltet, den biologiska mångfalden och många sällsynta arter.

ÖPPNA STRÄNDER OCH SVÄMÄNGAR

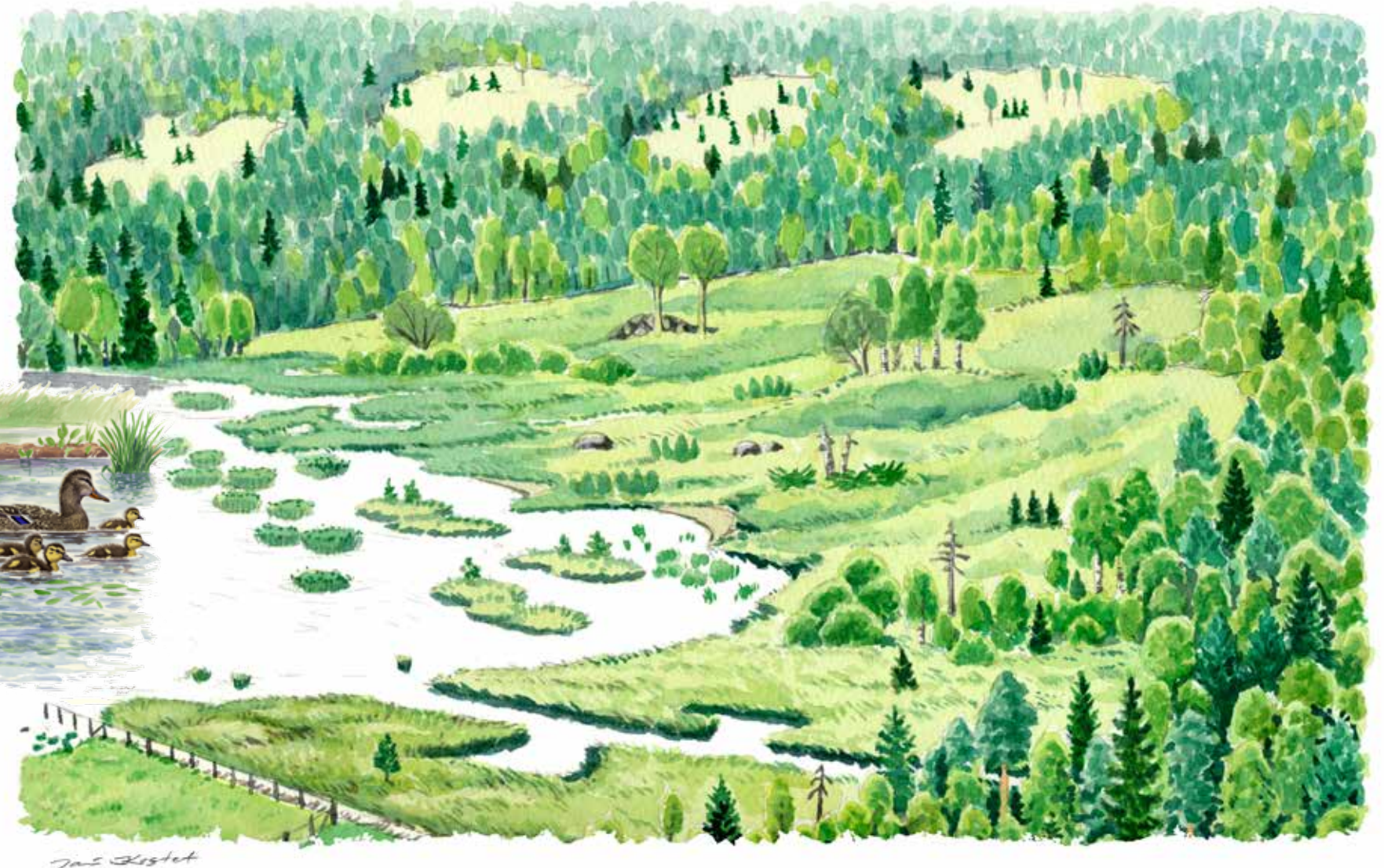
- Inled vårdåtgärderna på övergångszonen i tid. Sörj för ett tillräckligt öppet landskap i övergångszonen till värdefulla fågelvåtmarker. Sjöfåglarna undviker våtmarker som täckts av vattenväxter, omringas av höga träd eller ett ogenomträngligt buskage. En täckt terräng med enstaka träd där rovfåglar har utsikt ökar fåglarnas, fågelungarnas och fågelboens risk att bli byten.
- Håll buskaget och trädbeståndet tillbaka med regelbundet återkommande röjningar och slåtter på öppna strandängar. Gynna bete som bäst håller strandängarna och hagmarkerna öppna.
- Spara små grupper av buskar och starr- och vassstuvor som skydd och boplatser för fåglar. Gallra i övertäta och höga trädbestånd.
- Spara speciellt lövträd i våtmarkens utkanter, de erbjuder viktig föda för våtmarksfaunan.
- Koncentrera slåttern av stora vassområden till en del av området och spara också områden större än en hektar orörda för vattenfåglar som ruggar och arter som behöver stora enhetliga vassområden.
- Utför slåttern utanför häckningstiden och senast i början av augusti. På så sätt avlägsnas möjligast mycket näring. För bort slåtteravfallet från vattnet tillräckligt långt upp på land för att komposteras så att näringsämnen inte kommer åt att göda vattendraget.
- Upprepa röjningen och slåttern på igenvuxna områden till en början varje år och sedan med 2-4 års mellanrum.

SKOGBEKLÄDDA STRÄNDER

- Spara hålträd och död ved, grupper av granar och alar samt blommade och bärande träd och buskar invid bäckar, åar och sjöar. En helhet som gynnar många arter bildas av blad som faller i vattnet, beskuggningen, belysnings- och fuktighetsförhållandena. Till exempel järpen behöver skydd och föda så som också öringarna som plaskar i bäckarna.
- Gynna lövträd, för att behålla en tillräcklig beskuggning, ett flerskiktat trädbestånd och grova gamla trädstammar, grova döda stående stammar och markträd.
- Undvik att söndra jordytan i övergångszonen mot små vattendrag. Undvik att köra så att det uppstår körsador och gör vid behov tvärsgående instick i övergångszonen.
- Försök bevara och återställa torrlagda bäckfåror, svämskogar och säsongvåtmarker så att områdets naturliga översvämningsdynamik återställs.

- Beakta vattenvården genom att lämna tillräckligt breda skyddsremсор. Gödsla inte, behandla inte jordytan och bryt inte stubbar på övergångszonen.
- Försök att beakta viltet och strandzonens ryggradslösa djur genom att lämna en 10 – 50 meter bred trädbeklädd zon på små och större vattendrags stränder.
- Kom ihåg att skogs- och vattenlagen skyddar små vattendrag som är i ett tillstånd som liknar naturtillstånd så som små tjärnar, bäckar, rännilar och källor samt deras närmiljö.
- Härma bävern och låt bävern dämna upp på lämpliga platser. Grunda våtmarker och röj också bort träd så att det bildas en mosaik av halvöppen strandlinje där buskskiktet tidvis är tätt men också de öppna ställena ökar. Här finns det rikligt med föda och skydd för en stor mängd olika arter.

Viltriika randområden

För mera information: www.riista.fi